

CONSERVAREA ȘI RESTAURAREA PATRIMONIULUI MUZEULUI „ASTRA”; PROGRAMUL STRATEGIC ÎN ULTIMII 45 DE ANI

drd. Valeriu OLARU

I. Repere istorice

În anul 1961, încă înainte de fondarea oficială, de către Cornel Irimie, a Muzeului Tehnicii Populare în Dumbrava Sibului, sunt consemnate primele amenajări pentru conservarea-restaurarea și depozitarea patrimoniului viitorului Muzeu în aer liber, proiectat pe o suprafață de cca. 96 ha în Dumbrava Sibului, conform ideilor etnologului clujean Romulus Vuia. Muzeul Tehnicii Populare, așa cum a fost conceput de fondatorul său Cornel Irimie, s-a edificat în perioada 1963-1989, conform unei tematici științifice aprobate de Academia Română în anul 1962 și a unui Proiect de sistematizare a Dumbravei, elaborat de un colectiv de specialiști în frunte cu arh. acad. dr. Paul Niedermaier. Odată cu realizarea expoziției monumentale în aer liber s-a construit și modernizat permanent și o importantă bază materială specializată în conservarea și restaurarea monumentelor transferate (stația de carantină și nucleul laboratoarelor de restaurare), punându-se bazele tehnico-administrative pentru crearea *Centrului Metodologic Național pentru Pregătirea Conservatorilor și Restauratorilor din Muzeele în Aer Liber din România*. Zeci de monumente de tehnică populară au fost transferate, reconstruite și restaurate după o metodologie foarte bine documentată, conform normelor de conservare și restaurare, la nivel internațional și în acord cu condițiile geoclimatice specifice zonei de amplasare a monumentelor transferate, respectându-se riguros încadrarea peisagistică a construcțiilor strămutate de pe tot cuprinsul țării.

Normele metodologice, criteriile științifice și procedeele tehnice elaborate în această perioadă de colectivul sibian, au condus la stabilirea unui cod de principii unanim respectate în practica reconstrucției, conservării și restaurării monumentelor din muzeele în aer liber, muzeul din Sibiu devenind o adevărată școală de specializare în domeniul transferurilor și reconstrucției patrimoniului etnografic românesc.

Această activitate a fost susținută încă din perioada 1967-1968 prin realizarea și modernizarea bazei materiale aferente activității de conservare activă și restaurare a monumentelor și inventarului obiectual achiziționat (hala pentru tratarea chimică a lemnului din construcții, atelierele de dulgherie și tâmplărie, atelierele de restaurare a lemnului și a textilelor), astfel încât, în anul 1973 Boris Zderciuc considera acest nucleu drept „cea mai puternică unitate din țară în domeniul muzeologiei românești”.

Coordonarea întregii activități de organizare și dezvoltare a muzeului în aer liber a revenit, începând din anul 1969, etnografului sibian Corneliu Bucur care și-a adus o contribuție majoră la realizarea metodologiei științifice de transfer a monumentelor și la elaborarea criteriilor și procedeele tehnice de reconstrucție și restaurare.

Mărimea, varietatea și valoarea patrimoniului transferat în Muzeul în aer liber au determinat dezvoltarea sistematică a activității de conservare-restaurare și au impus totodată, diversificarea specializărilor precum și pregătirea superioară a conservatorului și restauratorului.

După anul 1970, odată cu fundamentarea științifică a completării tematicice a Muzeului Tehnicii Populare ca muzeu antropologic al istoriei civilizației populare tradiționale, s-a trecut la o nouă etapă de cercetare interdisciplinară menită să ilustreze, prin patrimoniul expus în muzeu, civilizația tradițională în ansamblul ei, cuprinzând reperele esențiale care au jalonat etapele istorice pe care le-a parcurs satul tradițional în dezvoltarea sa istorică, tehnică și socială.

Anii '80 se remarcă prin ridicarea prestigiului Laboratorului de conservare-restaurare condus de biologul Corneliu Bucșa, care a promovat dezvoltarea și specializarea bazei materiale - stația de tratament pentru lemnul din construcții, precum și elaborarea unui valoros studiu științific privind relevarea factorilor biologici care afectează patrimoniul muzeului. Studiul cuprinde o analiză interdisciplinară a factorilor biotici și abiotici care contribuie la degradarea monumentelor din arealul geografic al zonei de amplasare a Muzeului în aer liber (pădurea Dumbrava). Acest studiu stă la baza realizării metodologiei moderne de conservare a patrimoniul expus în muzeu.

În anul 1990 prof. dr. Corneliu Ioan Bucur concentrează, într-o singură instituție, toate colecțiile de etnografie aparținând Muzeului Asociațiunii și Muzeului Tehnicii Populare, deschizând calea realizării celui mai mare complex etnomuzeal din România, Complexul Național Muzeal „ASTRA”. În următorii ani, în cadrul Complexului au luat ființă *Muzeul Civilizației Populare Tradiționale „ASTRA”, Muzeul de etnografie universală „Franz Binder”, Muzeul Civilizației Transilvane „ASTRA” și Muzeul de etnografie săsească „Emil Sigerus”,* acumulând în total un patrimoniu monumental și obiectual impresionant – cca. 300 monumente în expoziția în aer liber și peste 100.000 obiecte muzeale în colecții.

Ca urmare a creșterii fără precedent a patrimoniului a fost necesară reorganizarea activității de conservare-restaurare precum și diversificarea specializării laboratoarelor de restaurare. În această perioadă (1990-1995) s-au pus bazele noilor laboratoare de pictură tempera, lemn policrom, lemn cu exces de umiditate, ceramică, metal, textile și piele-blănă, crescând și numărul specialiștilor conservatori și restauratori care au fost formați și specializați în țară și străinătate.

Necesitatea pregătirii continue, la cele mai înalte standarde, a corpului de specialiști conservatori și restauratori, a devenit o prioritate încă din anul 1997, impusă de însăși evoluția științifică și tehnică pe plan mondial a acestui domeniu de activitate. În acest context, anul 1997 consemnează o deschidere importantă și absolut necesară pentru recuperarea decalajului științific, tehnologic și practic al activității de conservare-restaurare din România față de țările din centrul și vestul Europei. Acest deziderat a motivat pe deplin efortul conducerii Secției de conservare-restaurare pentru organizarea primelor cursuri internaționale de restaurare și înființarea *Centrului de pregătire a conservatorilor și restauratorilor CEPCOR Sibiu*.

În perioada 1997-2008, în cadrul CEPCOR au fost organizate peste 30 de cursuri internaționale, susținute de personalități, profesori, restauratori din cele mai importante centre de specialitate din lume, cu participarea a peste 450 de cursanți restauratori din toate muzeele României. Pregătirea de specialitate la nivel internațional a culminat, în anul 2007, prin organizarea cursului internațional sub egida ICROM ROMA, *„Reducerea riscurilor pentru colecțiile muzeale”*. Conducerea CEPCOR a revenit, din 2001, chimistului investigator Marta Guttmann.

Anul 2003 marchează desăvârșirea actualei structuri organizatorice a compartimentului, prin reorganizarea sa ca Departament de conservare-restaurare în cadrul Complexului Național Muzeal „ASTRA”, compus din 4 secții specializate și 2 laboratoare de investigații științifice (chimie și biologie), numărul personalului de specialitate ajungând la 40 persoane: conservatori și restauratori, acreditați în calitate de cercetători științifici, experți sau specialiști cu studii superioare, tehnice și medii și

atestați în domeniul conservării și restaurării patrimoniului cultural.

Ritmul rapid în care s-a dezvoltat și modernizat întreg Complexul Național Muzeal „ASTRA”, cu precădere Muzeul Civilizației Populare Tradiționale „ASTRA” după anul 1990 (peste 100 de construcții autentice transferate și reconstruite în Muzeul în aer liber) și mii de bunuri culturale mobile achiziționate în ultimii 18 ani, au impus din nou o dezvoltare și modernizare corespunzătoare a bazei materiale și activității Departamentului. În prezent activitatea de conservare-restaurare dispune de o bază materială construită cu o suprafață utilă de peste 1500 mp, organizată științific în flux tehnic operațional, precum și de o dotare modernă a laboratoarelor de conservare-restaurare.

Pentru ridicarea nivelului calitativ al lucrărilor, personalul de specialitate a beneficiat de aparatură și instrumentar moderne, precum și de materiale și substanțe de calitate, conform noilor standarde europene în domeniul conservării și restaurării patrimoniului cultural și al protejării mediului ambiant.

II. Cercetarea științifică în domeniul restaurării și conservării, manifestările de specialitate, realizări prestigioase ale colectivului Departamentului de conservare-restaurare.

Un capitol esențial al activității colectivului de specialiști din Departamentul de conservare-restaurare la constituit permanenta lor pregătire profesională și abordarea activității de cercetare științifică în domeniul conservării și restaurării patrimoniului cultural național. În colaborare cu instituții de specialitate din țară și străinătate, specialiștii noștri au contribuit la elaborarea unor noi materiale și tehnologii pentru protecția patrimoniului. În această sferă se înscriu cercetările finanțate prin *Programul Național de Dezvoltare al României*, realizate în colaborare cu diverse instituții de cercetare din țară, pentru „realizarea unor noi substanțe și materiale pentru conservarea monumentelor istorice și a obiectelor din lemn”, (temă de cercetare realizată în perioada 2003-2005) precum și „*Protecția lemnului în funcție de calitatea și domeniile de utilizare cu scopul valorificării superioare și creșterii competitivității produselor din lemn*” (2006-2008), ambele coordonate de subsemnatul.

În sfera cercetării științifice se înscriu și alte teme promovate de colectivul laboratorului de restaurare pictură, referitoare la studiul, conservarea și restaurarea icoanelor pe sticlă sau programele anuale de cercetare cu privire la monitorizarea agenților biologici care afectează patrimoniul Muzeului în aer liber din Dumbrava Sibiului, program coordonat de biolog Ileana Chirtea. De asemenea trebuie amintite o serie de teme de doctorat aflate în diverse stadii de realizare privind: *Icoana pe sticlă – spiritualitate, artă și meșteșug* (drd. Coman-Sipeanu Olimpia, restaurator pictură tempera), *Studiul tehnologic al colecției de icoane pe sticlă al Complexul Național Muzeal „ASTRA”* (dr. Guttmann Marta, chimist investigator), *Icoana de secol XVIII-XIX din colecțiile sibiene, elemente care le particularizează în spațiu și timp* (dr. Ionescu Geanina, restaurator pictură tempera), *Textilele din Mărginimea Sibiului și Mocăniimea Brașovului (metode și tehnici manuale – preindustriale – de realizare și ornamentare* (drd. Olaru Valeriu) sau teme care aprofundează structura colecțiilor muzeului sau tehnicile de realizare a patrimoniului: *Pictura pe sticlă de origine apuseană din colecțiile Complexul Național Muzeal „ASTRA”* în cercetarea restauratorului Mirel Bucur sau *Arta realizării țesăturilor etnografice – combinația elementelor de structură (legătură, fir, desime) și culoare* în cercetarea restauratoarei Izdrailă Vasilica.

Un domeniu special al cercetării noastre se referă la investigarea, studiul și proiectul de restaurare (în colaborare cu specialiști din străinătate), cu privire la restaurarea colecției egiptene și orientale aparținând *Muzeului de etnografie universală „Franz Binder”*.

Palmaresul participării, cu lucrări, la manifestările științifice naționale și internaționale demonstrează nivelul profesional ridicat al corpului nostru de specialiști, interesul lor pentru specialitatea pe care o practică. În plan internațional este de remarcat nivelul participării cu lucrări științifice a restauratorilor la manifestările internaționale în: Ungaria, Germania, Italia, Franța, Anglia, Israel, India. Se mai adaugă nenumăratele participări la toate *Salioanele naționale de restaurare* precum și la numeroase sesiuni de comunicări științifice organizate în țară.

De peste 10 ani, în contextul permanentei pregătiri de specialitate în domeniul învățământului și cercetării științifice, Departamentul de conservare-restaurare deține un rol prioritar în colaborarea cu *Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu*, în programul de pregătire teoretică și practică a studenților și masteranzilor pentru specialitatea restaurarea bunurilor culturale mobile, cei mai buni tineri restauratori fiind selectați și încadrați în activitatea de restaurare a bunurilor culturale.

De-a lungul ultimilor 18 ani, realizări prestigioase în domeniul conservării și restaurării patrimoniului cultural național și chiar internațional au marcat activitatea Departamentului de conservare-restaurare a Complexului Național Muzeal „ASTRA”. Succesele, în această activitate, au fost răsplătite, în mai multe rânduri, prin acordarea de către Ministerul Culturii și Cultelor a 3 premii naționale pentru restaurarea și conservarea patrimoniului cultural național. Printre lucrările de anvergură și dificultate ridicată derulate de colectivul de specialitate al Departamentului amintim: • restaurarea catapetesmei aparținând Mănăstirii Curtea de Argeș; • restaurarea catapetesmei Bisericii din Tiur, aparținând Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia; • restaurarea tripticului iconostas din localitatea Cincșor aparținând Muzeului „Gheorghe Literat” din Făgăraș; • restaurarea iconostasului Bisericii din localitatea Sebeș, județul Alba; • restaurarea colecției de obiecte din piele aparținând Muzeului de Etnografie din Brașov; • restaurarea steagului de breaslă aparținând Fundației Kolping din Germania; • reconstrucția și restaurarea unor monumente aparținând Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti” din București; • conservarea unor monumente aparținând Mănăstirii Sâmbăta de sus (Făgăraș); • conservarea unor obiecte arheologice aparținând Muzeului Național Brukenthal Sibiu, etc.

La acestea se adaugă întreaga activitate de conservare și restaurare a patrimoniului gestionat în colecțiile muzeului, compus din peste 400 de construcții autentice transferate în Muzeul în aer liber și peste 120.000 de obiecte muzeale conservate în depozite sau expuse în expozițiile permanente sau expozițiile tematice temporare.

Numai în ultimii 3 ani (2006-2008) au fost realizate un număr de 46 de lucrări majore de transfer, reconstrucție și restaurare a monumentelor achiziționate sau aflate în expoziția în aer liber, precum și obiective cu funcție de expunere și protecție a inventarului etnografic expus și sute de lucrări de restaurare și conservare activă a patrimoniului obiectual intern.

În general sursele de finanțare care au alimentat, după anul 2000, acest vast program de lucrări au fost: Programul național „*Patrimoniul în pericol*”, finanțat de Ministerul Culturii și Cultelor; Surse proprii de finanțare acordate de Consiliul Județean Sibiu sau din veniturile realizate de muzeu precum și sponsorizări.

Iată o imagine succintă, dar necesară, a programului strategic de conservare și restaurare a patrimoniului Muzeului „ASTRA” pus în practică, în ultimii 45 de ani, de colectivele de specialiști care au contribuit esențial la dezvoltarea Complexului Național Muzeal „ASTRA” Sibiu.

CONSERVATION AND RESTORATION OF „ASTRA” MUSEUM'S HERITAGE- STRATEGIC PROGRAMME DEVELOPED IN THE LAST 45 YEARS

1. Historical background

During the process of establishment the exhibition from the open air museum (1963-1989) it was also organized an important center specialized in conservation and restoration the monuments transferred from all the Romanian ethnographic areas that is the background for creating the National Methodological Center for Training the Conservators and Restorers.

Methodological rules, scientific criteria and technical proceedings elaborated by the team from Sibiu conducted to the establishment of a certain code of technical and practical principles that were observed during the reconstruction and restoration work undertaken on the monuments from the open air museum.

After 1990 once with the establishment of „ASTRA” National Museum Complex that comprises: „ASTRA” Traditional Folk Civilization Museum, „Franz Binder” World Ethnographic Museum, „ASTRA” Transylvanian Civilization Museum and „Emil Sigerus” Saxon Ethnographic Museum, all these gathering about 300 monuments and more than 100.000 artifacts, it was essential to reorganize the entire conservation-restoration activity, to diversify the specialization of laboratories, to increase the number of the restorers and their specialization. The necessity of continuous training of the conservators and restorers led in 1997 to the establishment of the Training Center of Conservators and Restorers and also to the yearly organizing of national and international courses in these fields.

Since 2003 till nowadays it is preserved the structure of „ASTRA” Museum's Conservation- Restoration Department that owns a modern base of 1500 square meters that includes 8 laboratories and a skilled personnel made of expert researchers and certificated restorers, conservators and scientific investigators.

2. Scientific research

An essential chapter of the activity developed by the specialists in Conservation-Restoration Department is the scientific research regarding the conservation and restoration of the national cultural heritage. Among the research themes deals with in collaboration with research institutions from the entire country are: „New substances used for conserving the historical monuments and wooden objects”; „Wood protection according to its quality or the domains it is used in”; „Research on the biological agents that damage the heritage of the open air museum”; „The icon painted on glass-spirituality, art and craftsmanship, study on the Icon Collection of „ASTRA Museum”; „Icons from the 18th- 19th century from Sibiu collections”; „Textiles from Mărginimea Sibiului area and from Mocăniștea Brașovului area”; „The art of ethnographic weaving-structure and color”.

The attendance of our restorers to national and international scientific reunions in Hungary, Germany, Italy, France, England, Israel, India proves the professional level of our specialists and also their interest in what they do.

For more than 10 years Conservation- Restoration Department of „ASTRA” Museum has an important role in „Lucian Blaga” University from Sibiu, collaborating in training the students.

The activity of the Conservation- Restoration Department was awarded in the last years with 3 National Prizes.

Hala de tratare chimică a lemnului din construcții și ateliere de tâmplărie și restaurare obiecte textile

Gospodărie de olier, cu pluă acționată manual, Livada, jud. Hunedoara

Gospodărie-atelier pentru prelucrarea cânepii și de funărit, Sasauș, județul Sibiu

Teasc de boștină pentru extragerea cerii, Sebeșu de Jos, județul Sibiu

Gospodărie pastorală cu atelier de prelucrare a lânii, Poiana Sibiului, județul Sibiu

Laborator restaurare textile

Laborator restaurare pictură

Laborator restaurare ceramică

Laborator restaurare piele-blănă

Laborator restaurare lemn policrom

Laborator restaurare lemn policrom

Laborator restaurare metal

*Biblioteca Centrului de Pregătire a
Conservatorilor și Restauratorilor
(CEPCOR)*

*Cuvânt de salut
al domnului Corneliu Ioan Bucur,
la Conferința internațională
de conservare preventivă*

Laborator investigații biologice

Laborator de investigații chimice

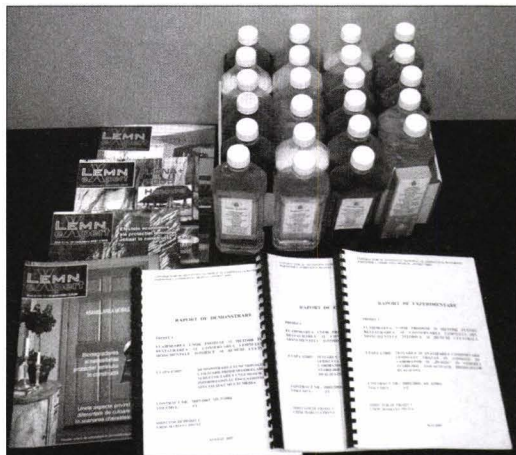
*Depozitul de mobilier policrom
(Muzeul în aer liber din Dumbrava Sibului)*

*Depozitul de ceramică
(Casa Artelor)*

*Departamentul zonal de
conservare-restaurare din
Muzeul în aer liber din Dumbrava Sibului*

Produse rezultate în urma cercetării

Diplomă obținută în cadrul Salonului Național al Cercetării, București, 2005

Salonul Național al Cercetării. București, 2005.
Prezentarea proiectului "Elaborarea unor produse și metode pentru restaurarea și conservarea lemnului din monumentele istorice și bunuri culturale"

Participare la a 15-a Conferință Trienală a ICOM-CC, New Delhi.
Chimist drd. Marta Guttmann
și restaurator pictură drd. Olimpia Coman-Sipeanu din partea C.N.M. "ASTRA" Sibiu

Cercetare privind programul pentru studiul și restaurarea mumiei egiptene din colecția muzeului.
Prima etapă a acestui program a constituit-o vizita renumitei egiptolog Dr. Renate Germer (7-9 dec. 2004)

Pregătirea studenților din cadrul
Universității "Lucian Blaga" Sibiu, în laboratoarele
Departamentului de conservare-restaurare

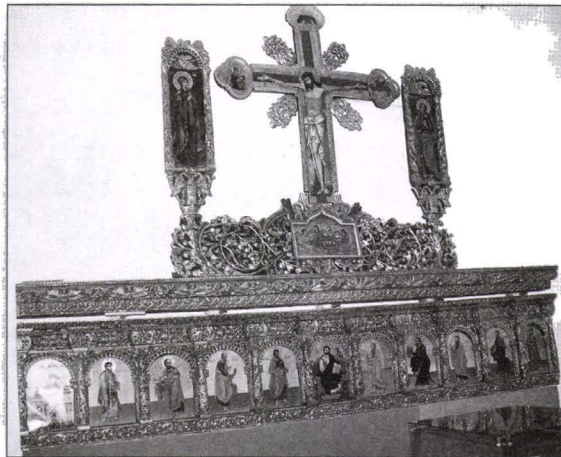
Expoziție anuală de restaurare
cu lucrări realizate de studenți

Premii obținute de
Departamentul de conservare - restaurare

*Iconostasul de la Curtea de Argeș, județul Argeș (secolul al XVII-lea)
(după restaurare)*

*Iconostasul bisericii
din Sebeș, județul Alba
(după restaurare)*

*Iconostasul de la biserica
din Tiur, județul Alba
(Muzeul Național al Unirii Alba Iulia),
(după restaurare)*

*Iconostasul
de la Muzeul "Gheorghe Literat"
din Făgăraș, județul Brașov
(după restaurare)*

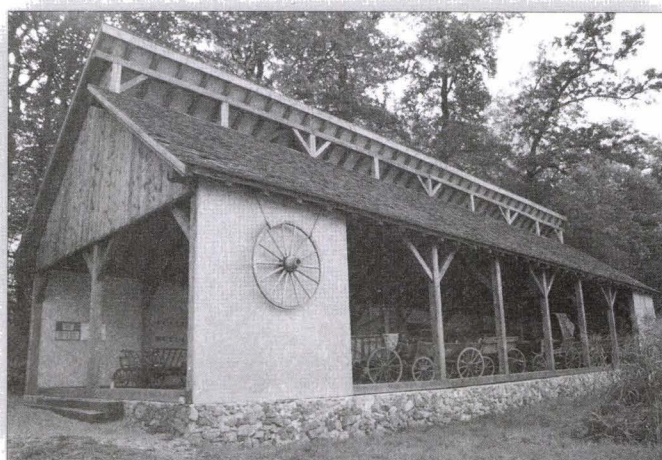
*Biserică de lemn cu hramul Pogorârea Sfântului Duh,
Dretea, județul Cluj*

*Gospodărie de prelucrare a inului și a cânepii,
Lisa, județul Brașov*

*Casă maramureșană,
Sârbi, județul Maramureș.
Centrul de Informare Turistică*

*Pavilion de prezentare a
mijloacelor de transport populare*

Gospodărie-atelier de prelucrare a chihlimbarului, Colți, județul Buzău

*Duplex gospodării de olar. Găleşoaia, județul Gorj
Casa nouă / Casa veche*

Etno-Tehno-Parc

Troiță (Crucea din Capul Satului de Jos), Rășinari, județul Sibiu

Casă, Sărata - județul Brașov

Fântână cu hecnă, Dumbrăvești, județul Prahova

Remiză de pompieri, Colun, județul Sibiu

Gospodărie de pomicultor, Vlădești, județul Vâlcea